

اجتهاد و تقلید

نگاهی تازه به پرسش‌های رایج

سیدرضا هاشمی گلپایگانی

اجتهاد و تقلید

نگاهی تازه به پرسش‌های رایج

سید رضا هاشمی گلپایگانی

هاشمی گلپایگانی، سیدرضا، ۱۳۵۷-

اجتهاد و تقلید؛ نگاهی تازه به پرسش‌های رایج / سیدرضا هاشمی گلپایگانی.

قم: موسسه آموزش عالی حوزوی خاتم النبیین (ص)، ۱۴۰۱.

۲۹۵ ص.

۹۷۸-۶۲۲-۹۴۸۲۸-۲-۷

فیفا

کتابنامه: ص. ۲۸۹- [۲۹۵]؛ همچنین به صورت زیرنویس.

اجتهاد و تقلید

Ijtihad and taqlid*

BP1۶۷

۲۹۷/۳۱

۸۹۳۵۰۷۱

کتاب

سرشناسه:

عنوان و نام پدیدآور:

مشخصات نشر:

مشخصات ظاهری:

شابک:

وضعیت فهرست نویسی:

یادداشت:

موضوع:

رده بندی کنگره:

رده بندی دیسی:

شماره کتابشناسی ملی:

اطلاعات رکورد:

ناشر:

ویراستاران:

صفحه آرا:

نوبت چاپ و سال:

تیراژ:

بهاء:

شابک:

مرکز پخش:

تلفن:

وبسایت:

انتشارات موسسه آموزش عالی حوزوی خاتم النبیین

محمد مهدی عظیم منش - زهرا مقدادی

امید معماریان

سوم/۱۴۰۳

۱۰۰۰ نسخه

وبسایت رسمی نشر خاتم

۹۷۸-۶۲۲-۹۴۸۲۸-۲-۷

قم، خیابان صفائیه، کوچه ۳۷ پلاک ۲۱ (انتشارات خاتم النبیین)

۰۲۵-۳۷۱۲۱۴۰۹

www.nashrekhatam.com

۱۴۰۳

فهرست مطالب

مقدمه

- ۱۱..... ضرورت بحث از اجتهاد و تقلید
- ۱۳..... خطر تخریب ساختار اجتهاد و تقلید
- ۱۴..... ویژگی کتاب

بخش اول: دین و عقلانیت

- ۱۹..... فصل اول: تعبد و مالکیت مطلق خدا
- ۲۱..... فصل دوم: جایگاه عقل در دینداری
- ۲۱..... ۱. الزام به دینداری
- ۲۲..... ۲. عدم ادراک روش دینداری به واسطه عقل
- ۲۳..... ۳. الزام عقل به «کسب علم» یا «داشتن حجت» در روش دینداری

بخش دوم: رویکرد انسان نسبت به احکام

- ۲۹..... راهکار اول: رها کردن احکام غیر بدیهی
- ۳۱..... راهکار دوم: عمل به ادراکات عقلی
- ۳۲..... راهکار سوم: عمل به خواب، استخاره و مانند آن

۳۵	راهکار چهارم: عمل به احتیاط
۳۷	راهکار پنجم: کسب علم به احکام با رجوع به کتاب و سنت
۳۷	۱. بررسی صدور
۳۸	الف. تعیین میزان اعتبار روایت
۴۳	ب. تشخیص متن صحیح روایت
۴۷	۲. بررسی مفاد و دلالت
۵۰	الف. بررسی مفردات
۵۳	ب. بررسی ساختار و ترکیب متن
۵۷	ج. بررسی فضای صدور روایت
۶۳	د. بررسی خانواده حدیث برای رفع ابهامات یک روایت
۷۰	هـ. بررسی خانواده حدیث برای دستیابی به شروط عمل و احکام عام و خاص
۷۹	نسخه به قرائن غیر روایی برای فهم نظر اهل بیت (علیهم السلام)
۸۵	۳. بررسی جعل صدور
۸۵	الف. علت تقیه اهل بیت (علیهم السلام)
۸۶	ب. گستردگی تقیه در دوران ائمه هدی (علیهم السلام)
۹۱	ج. وظیفه فقها در تشخیص احکام واقعی از تقیه‌ای
۹۴	د. روش شناخت حکم تقیه‌ای
۹۵	۴. بررسی تعارض
۹۵	الف. ریشه‌ها و اسباب تعارض
۹۸	ب. روش حل تعارض
۱۰۹	نتیجه راهکار پنجم
۱۱۰	آیا می‌توانیم به آنچه خود از بعضی از روایات می‌فهمیم، عمل کنیم؟
۱۱۴	راهکار ششم: رجوع به متخصص و اعتماد به علم و نظر او
۱۱۶	نتیجه رویکرد صحیح به احکام غیر بدیهی

بخش سوم: بررسی مسائل پیرامون اجتهاد

- فصل اول: معنای اجتهاد و رأی و احکام ظنی در فقه شیعه ۱۱۷
۱. مقصود از اجتهاد در فقه شیعه ۱۱۸
۲. مقصود از رأی در فقه شیعه ۱۲۱
۳. مقصود از احکام ظنی در فقه شیعه ۱۲۳
- فصل دوم: ساختار اجتهاد در عصر حضور اهل بیت علیهم السلام ۱۲۶
۱. معنای فقیه در عصر ائمه علیهم السلام ۱۲۷
۲. مشکل بودن فهم احکام غیر بدیهی در عصر حضور ۱۳۰
۳. شواهد اجتهاد فقهای اصحاب ۱۳۳
- فصل سوم: افزایش نیاز به اجتهاد در عصر غیبت ۱۴۸
۱. افزایش مقدمات فهم احکام دین ۱۴۸
۲. از بین رفتن تدریجی قضای صدور روایات ۱۴۹
۳. مسائل مستحدثه ۱۵۱
- فصل چهارم: جایگاه علم اصول ۱۵۳
۱. وجود اصول و قواعد فقهی در عصر ائمه علیهم السلام ۱۵۳
۲. قدمت و اهمیت علم اصول در عصر غیبت ۱۵۵
۳. انواع قواعد علم اصول ۱۵۸
- الف. قواعد تأسیسی شارع ۱۵۸
- ب. قواعد عقلایی ۱۶۰
- ج. قواعد عقلی ۱۶۳
- فصل پنجم: سیر اجتهاد و جایگاه منابع فقه ۱۶۶
۱. فرایند تفقه و اجتهاد برای کشف حکم دین ۱۶۶
۲. جایگاه سیره و اجماع ۱۷۰
- فصل ششم: اشتراک علمای اصولی و اخباری در اصل تفقه و اجتهاد ۱۷۳

بخش چهارم: بررسی مسائل پیرامون تقلید

فصل اول: معنای تقلید.....	۱۸۰
۱. تصورات اشتباه از معنای تقلید.....	۱۸۰
۲. تصویر صحیح از معنای تقلید.....	۱۸۱
توضیح قید «تعبد» و «حجیت تعبدی تقلید».....	۱۸۲
توضیح قید «بلا مطالبه دلیل».....	۱۸۶
توضیح «باطل بودن عمل عامی بدون تقلید».....	۱۸۷
فصل دوم: ادله جواز تقلید.....	۱۹۰
دلیل اول: سیره عقلا و تأیید ائمه هدی علیهم السلام	۱۹۱
دلیل دوم: سیره متشرعه در عصر حضور؛ «استفتاء مردم از فقها» و «فتوا دادن فقها».....	۱۹۹
دلیل فراوانی رجوع شیعیان به فقها.....	۲۰۲
روش اصحاب در فتوا دادن.....	۲۰۴
دلیل سوم: ارجاع مردم به فقها.....	۲۰۵
مقدمه اول: سه دسته «عموم مردم»، «اولیای حدیث»، فقیهان» در عصر حضور.....	۲۰۷
مقدمه دوم: دستور به فتوا دادن به برخی از فقها.....	۲۱۲
مقدمه سوم: ارجاع عمومی ائمه علیهم السلام به فقهای پرهیزکار.....	۲۱۵
مقدمه چهارم: ارجاع خاص ائمه علیهم السلام به برخی فقها و یا تأیید جایگاه آنها.....	۲۱۸
فصل سوم: حیطة تقلید.....	۲۲۳
۱. تقلیدی نبودن احکام بدیهی.....	۲۲۳
۲. تقلیدی نبودن تشخیص مصادیق خارجی.....	۲۲۶
تفاوت حکم، موضوع و مصداق.....	۲۲۷
حیطة تقلید در مسئله رؤیت هلال ماه رمضان.....	۲۳۰

بخش پنجم: پاسخ به سؤالات مطرح

- سؤال اول: آیا رجوع به کتاب من لایحضره الفقیه یا کافی یا وسائل الشیعه ما را از تقلید بی نیاز نمی کند؟ ۲۳۴
- سؤال دوم: آیا می توان گفت ائمه هدی علیهم السلام، شیعیان را در عمل به اخبار متعارض مخیر دانسته اند، در نتیجه عمل به اخبار متعارض آسان است؟ ۲۴۱
- سؤال سوم: آیا مردم توان فهم روایت ندارند و نباید به کتب حدیثی رجوع کنند؟ ۲۴۵
- سؤال چهارم: آیا می توان گفت در عصر ائمه علیهم السلام فتوای فقها فقط با نقل روایت بوده است، در نتیجه اکنون رساله های عملیه بدعت و باطل است؟ ۲۵۴
- سؤال پنجم: چه فرقی میان عقاید و احکام در بحث اجتهاد و تقلید وجود دارد؟ ۲۷۱
- سؤال ششم: اگر همه فقها بر اساس کتاب و سنت اهل بیت فتوا می دهند، پس چرا با هم اختلاف نظر دارند؟ ۲۷۹
- سؤال هفتم: بنا بر روایات، طلب علم بر همه ما واجب است؛ آیا تقلید ما را از این واجب باز نمی دارد؟ ۲۸۳

فهرست منابع

برای شرکت در نظرسنجی لطفا کد بالا را اسکن نمایید.

مقدمه

ضرورت بحث از اجتهاد و تقلید

اعتقاد مسلم شیعه که حدیث ثقلین نیز به آن دلالت می‌کند، آن است که راه شناخت دین و نجات از گمراهی، تنها تمسک به ثقلین یعنی کتاب خدا و عترت پیامبر ﷺ است. حال سوال مهم آن است که با وجود آنکه تمسک به «کتاب و عترت پیامبر ﷺ» به عنوان تنها راه نجات از گمراهی معرفی شده، چه نیازی به «اجتهاد فقیه در احکام» یا «تقلید مردم از فقیه» است؟ به عبارت دیگر اجتهاد و تقلید چه جایگاهی در نجات از گمراهی و متدین باقی ماندن به دستورات دین دارد؟

آگاهی از پاسخ این سوال بر همگان لازم است؛ زیرا خود علت نیاز به اجتهاد و تقلید در دین داری، تقلیدی نیست و هر کس باید با تحقیق و بررسی از وجه نیاز به آن در بندگی خدا آگاه باشد.

به طور خلاصه در مقام پاسخ باید گفت، اجتهاد راه و روشی است که فقیه برای شناخت دستورات غیر بدیهی دین از قرآن و سنت معصومین ﷺ طی می‌کند؛ تقلید نیز راهی است که عموم مردم بدون تحمل مشقت در بررسی تفصیلی آیات و روایات، با اعتماد به فقیه به احکام دین و نظرائه طاهرین ﷺ عمل می‌کنند. از این رو «اجتهاد و تقلید» طریقی برای تمسک به کتاب خدا و عترت پیامبر ﷺ و عمل به دستورات این دو ثقل ارزشمند است.

وجه دیگری که نیاز به بحث از جایگاه اجتهاد و تقلید را دوچندان می‌کند، آن است که در سالیان اخیر سؤالات و اشکالات مختلفی در این زمینه مطرح شده و میان عموم مردم گسترش یافته است. از این رو آگاهی از این بحث و پاسخ سؤالات پیرامون آن، اهمیت بیشتری یافته است.

ریشه اصلی اشکالاتی که مطرح است، به دو امر برمی‌گردد؛

۱. ساده انگاری در فهم دین:

عدم آگاهی مردم از جهات مشکل و تخصصی فهم دین از کتاب و سنت ریشه اصلی بسیاری از اشکالات است. با این تلقی، طبیعی است که برخی از افراد، تقلید و اعتماد به نظر فقیه را لغویا بدعت بدانند. نظیر فردی که مبتلا به سرطان است، ولی معتقد به ابتلای خود به سرطان نباشد و بیماری خود را در حد علائم ظاهری آن تنزل داده و اصرار داشته باشد که فقط سردرد و تب دارد. در گفت‌وگو با چنین شخصی، پرداختن به اولی‌الزوم رجوع به متخصص سرطان بی‌وجه است؛ زیرا او از اساس، درمان مشکل خود را تخصصی نمی‌بیند تا درباره جواز یا لزوم رجوع به متخصص سرطان صحبت شود. در ابتدا باید با او درباره خطر این تب و احتمال وجود سرطان به عنوان منشأ تب سخن گفت تا تصور صحیحی - هر چند به صورت احتمالی - از مشکل خود پیدا کند. در صورت پذیرش این احتمال، خود او به طور ناخودآگاه اعتماد به نظر متخصص را ضروری می‌بیند.

۲. تصور باطل بودن روش فقهای شیعه در استخراج احکام:

بخش زیادی از اشکالات، به اصالت و صحت روش فقهای شیعه باز می‌گردد؛ زیرا شبهات گوناگون، القاکننده «تضاد میان روایت با فقاہت فقیه و فتوای او» است. به طور طبیعی آنانی که آگاهی از جهات

تخصصی فهم دین ندارند، با احساس تضاد میان فتوا با روایت، ارزش تفقه فقهای شیعه در نظرشان از بین رفته و روش آنان را باطل می‌پندارند. بنابراین باید توجه داشت از مهم ترین عوامل اشکال در تقلید، اشکال در تخصصی بودن فهم احکام یا اشکال در اصالت اجتهاد در کتاب و سنت است.

خطر تخریب ساختار اجتهاد و تقلید

پاسخگویی به اشکالات مختلفی که نسبت به فقه، اجتهاد و تقلید در جامعه مطرح می‌شود، ضروری است. زیرا ساده انگاری در فهم دین و باطل دانستن روش تفقه و اجتهاد فقهای شیعه مفاسد متعددی دارد. مهم ترین مفسده چنین تصویری دو امر است؛

اول این تصور باعث بی توجهی به بایسته های فهم حدیث و به تبع آن تضعیف روش اصیل در فهم دین برای تمییز حق از باطل می‌شود؛ این امر به تدریج جامعه را از احکام و معارف اصیل تشیع منحرف خواهد کرد. برای نمونه، ساده جلوه دادن مباحث تضاد و خدشه در تخصصی بودن علم حقوق، نهاد حفظ حقوق مردم را مخدوش می‌کند و به تدریج باعث تضییع حقوق مردم در اجتماع می‌شود. همچنین ساده انگاری در مباحث پزشکی و طرح و نقد مباحث تخصصی^۱ در بستری که مخاطبین آن از بایسته های اولیه در پزشکی نیز آگاهی ندارند، باعث تخریب نهاد حفظ سلامت در رویکرد مردم می‌شود؛ این امر به مرور زمان، سلامت جامعه را به خطر می‌اندازد. آری تردیدی در ضرورت نقد عالمانه نسبت به نظر متخصصین هر رشته نیست، ولی نقد عالمانه متفاوت با طرح عوامانه و تخریب اصل روش تخصصی در فهم این علوم است.

۱. مقصود یک روش خاص در علم پزشکی نیست؛ زیرا هر کدام از روش های پزشکی در درمان بیماری ها امری تخصصی است و طرح و نقد آن، نیازمند بستری مناسب برای شکل گیری نقد عالمانه است.

« ثانیاً این تصویر به تدریج باعث سلب اعتماد مردم از علمای ربانی که تمام عمر خود را صرف شناخت قرآن و سنت معصومین علیهم السلام کرده‌اند، می‌شود. عدم اعتماد مردم به علمای عامل موجب می‌شود آنان خود را برابر انواع شبهات دینی و عقیدتی - که پاسخ به آن تخصصی و مشکل است - بی‌پناه و ملجأ ببینند و نتوانند در برابر آن مقاومت کنند.

ویژگی کتاب

به جهت اهمیت بحث از اجتهاد و تقلید و ضرورت پاسخ به سؤالات پیرامونی، در این کتاب سعی شده است جایگاه اجتهاد در دین‌شناسی و جایگاه تقلید در دین‌داری متدینین ترسیم شود و با رعایت اختصار به عموم سؤالات در این موضوع پاسخ داده شود. برای شناخت خصوصیات این کتاب، توجه به نکات ذیل لازم است:

۱. تمایز اصلی این کتاب با نوشته‌های دیگری که در این موضوع نوشته شده، آن است که قبل از تألیف کتاب، تمام سؤالات و اشکالات رایج میان متدینین توسط گروه اصالت فقاہت بررسی و ریشه‌یابی شده است. چه بسا سؤالی برای برخی مخاطبین مهم و چالشی جلوه کند، در حالی که پرداختن به آن سؤال ضرورتی در تبیین این بحث ندارد،^۱ بلکه باید ریشه‌ی شکل‌گیری آن سؤال را بررسی کرد و پاسخ داد.^۲ پس از بررسی و ریشه‌یابی تمام سؤالات، مباحث مرتبط با آن در سه طبقه دسته‌بندی شده و در این نوشتار بر اساس نیاز مخاطبین آن، طبقه میانی مسائل بررسی و مباحث مرتبط با آن عرضه می‌شود.^۳

۱. به طور مثال - به خلاف آنچه بسیاری از افراد تصور می‌کنند - فرق اخباریون با اصولیون اهمیت چندانی در تبیین کلیات بحث از اجتهاد و تقلید ندارد؛ این امر با مطالعه بخش دوم و سوم کتاب مشخص خواهد شد.

۲. مانند آنکه فردی به خاطر تب و سردرد به پزشک مراجعه می‌کند، لکن پزشک متخصص عفونت داخل بدن را که منجر به تب شده شناسایی کرده و آن را برطرف می‌کند.

۳. بر اساس این دسته‌بندی، چند کتاب در سه سطح علمی در نظر گرفته شده است: برای عموم مردم

۲. تمایز دیگر این کتاب با کتبی که در باب تقلید نوشته شده، آن است که محور اصلی در این نوشتار، بحث از جواز تقلید نیست؛ بلکه تمرکز اصلی آن، اولاً بر تبیین تخصصی بودن فهم احکام از کتاب و سنت و ثانیاً بر تبیین اصالت اجتهاد فقهای شیعه است. زیرا همان طور که گفته شد، ریشه اصلی تردید شخص متدین در جواز تقلید، آسان دیدن فهم احکام با رجوع به روایات و باطل دانستن روش فقهای شیعه است. اگر این دو مسأله روشن شود، بسیاری از سؤالات در جواز تقلید و اعتماد به فقها مرتفع خواهد شد و بستر برای پاسخ به سؤالات دیگر نیز فراهم می شود.

۳. در این کتاب، دو مبنای علمی پیش فرض در تبیین مطالب است: اول اینکه غالب احکام دین، خارج از ادراک عقل است و با تعبد به دستورات شرع باید به آن عمل نماییم؛ لذا تلاش برای شناخت احکام از کتاب و سنت ضروری است. به این مبنا، به صورت اجمالی در بخش اول اشاره کرده ایم، اما وارد بررسی تفصیلی آن نشده ایم. دوم اینکه میراث حدیثی شیعه که از طریق علمای متقدم شیعه به دست ما رسیده، میراث اصیل و کم آفتی است. به این مبنا نیز به طور مختصر در ابتدای بخش دوم اشاره کرده ایم، اما برای تبیین آن، رجوع به کتب مستقلی که در این زمینه تألیف شده، لازم است.

۴. ساختار کتاب مشتمل بر پنج بخش است: بخش اول، بیان پایه های معرفتی و اعتقادی عمل به احکام دین است. در این بخش به جایگاه عقل در دین داری و ضرورت التزام به احکام اشاره

که به دنبال آشنایی اولیه با این بحث هستند، کتاب «درآمدی بر اجتهاد و تقلید» مناسب است. برای عموم طلاب و متدینی که به دنبال آگاهی بیشتر از این موضوع و پاسخ اشکالات پیرامون آن هستند، این کتاب مناسب است. برای طلاب فاضل و پژوهشگران در عرصه فقه و تاریخ فقه، دو کتاب با نام «نقش فقه و فقیهان در عصر حضور» و «اصالت فقهات در عصر کنونی» مناسب است.

کرده‌ایم. اگر این پایه معرفتی، مورد تردید واقع شود، نوبت به ضرورت اجتهاد در فهم احکام و یا جواز تقلید از فقیه نمی‌رسد. با وجود اهمیت فراوان این بحث و تأثیر شبهات وارد بر آن در متزلزل شدن برخی از مردم در عمل به احکام، به صورت مختصر به این بحث پرداخته شده است؛ زیرا تبیین جامع و کامل از آن، هدف مستقلى است که در کتاب دیگری باید به آن پرداخت. بخش دوم، مهم‌ترین بخش این کتاب است. در این بخش، ابتدا رویکردهای مختلف در مواجهه با احکام دین بررسی شده است؛ در این راستا روش رجوع مستقیم به کتاب و سنت مورد واکاوی بیشتری قرار گرفته و بایسته‌هایی که در این روش باید به آن توجه شود، با ارائه شواهد متعدد تبیین شده است. هدف از این بخش آن است که با ارائه شاهد و نمونه از مباحث فقهی، اولاً مخاطبین به صورت ملموس، از مشکل و تخصصی بودن فهم احکام آگاهی یابند.^۱ ثانیاً به صورت اجمالی با مسیر و فرایندی که فقهای شیعه برای استخراج احکام از کتاب و سنت طی می‌کنند، آشنا شوند. هدف ما از ذکر نمونه‌های روایی، حل مسائل فقهی و رسیدن به پاسخ قطعی نیست؛ از این رو اگر راه حلی برای برخی از مسائل فقهی بیان شده، به جهت آموزش یکی از روش‌های حل آن است. در این راستا سعی شده است یکی از اقوال مشهور در میان فقهای شیعه به همراه برخی از ادله آن ذکر شود. بررسی دقیق این مسائل، ارائه تمام ادله و رسیدن به حکم شرعی، در علم فقه دنبال می‌شود و خارج از موضوع این نوشتار است. همچنین در این بخش سعی شده از رویکرد فقه‌ای علمای شرح‌کننده حدیث مانند علامه مجلسی^۲ و یا برخی از علمای اخباری مانند شیخ

۱. در بیان شواهد تخصصی بودن فهم احکام، سعی شده جهت آموزشی آن نیز در نظر گرفته شود؛ از این رو - هر چند شواهد بسیاری نشانگر تخصصی بودن فهم احکام است - تنها شواهدی ذکر شده که در عین تبیین تخصصی بودن آن، خود آن شاهد به راحتی قابل فهم باشد.

حر عاملی رحمته الله علیه و محدث بحرانی رحمته الله علیه استفاده شود تا اشتراک تمام علمای شیعه در اصل نیاز به تفقه در حدیث و مشکل بودن آن روشن شود. به نظر می‌رسد افرادی که اشکال و سؤالی از سابق در این موضوع نداشته باشند، با مطالعه مباحث بخش دوم، ساختار اجتهاد و تقلید برایشان معلوم می‌گردد.

در بخش سوم و چهارم، در مقام توضیح سؤالات پیرامونی درباره اجتهاد و تقلید هستیم. زیرا ممکن است برای برخی، اصل نیاز به اجتهاد در کتاب و سنت معلوم باشد، اما درباره روش تفقه و نکات پیرامونی آن سؤال و اشکال داشته باشند. همچنین ممکن است برای برخی، اصل نیاز به رجوع به فقیه معلوم باشد، اما اشکالاتی در کیفیت رجوع به فقیه داشته باشند.

در بخش پنجم، به بررسی اشکالات و سؤالاتی می‌پردازیم که در جامعه متدینین پر تکرار است. هر چند در ضمن بخش‌های قبل، به پاسخ این سؤالات اشاره شده، ولی برای واضح‌تر شدن پاسخ سؤالات، در قالب سؤال و جواب و بیان پاسخ‌های بیشتر، هر کدام را توضیح خواهیم داد.

۵. مخاطب این کتاب عموم طلاب و متدینینی هستند که علاوه بر آشنایی اولیه، به دنبال آگاهی کامل از موضوع اجتهاد و تقلید و پاسخ سؤالات مرتبط با آن هستند. مطالعه این کتاب به ویژه برای طلاب حوزه‌های علمیه که آشنایی اولیه با مباحث فقه و اصول دارند، می‌تواند مفید باشد و آنان را در شناخت بهتر جایگاه طلبگی و دروس حوزوی یاری کند.

۶. به دلیل این‌که مباحث کتاب - به ویژه برخی از مباحث بخش سوم، چهارم و پنجم - در ارتباط با مسائل تخصصی فقه و اصول است، توصیه می‌شود از اساتید فاضل و مسلط در فقه و اصول برای فهم بهتر مطالب

استفاده شود؛ این نکته به ویژه برای افرادی که با مباحث فقه و اصول آشنایی کافی ندارند، ضروری است.^۱

۷. در این کتاب، غالب سؤالات مرتبط با این موضوع بررسی شده است.^۲ لکن همانطور که در نکته اول گفته شد طبقه میانی مسائل و مباحث مرتبط مورد بررسی قرار گرفته است. از این رو آن دسته از شبهات و سؤالاتی که نیازمند مباحث تفصیلی و تخصصی است، بررسی نشده و یا به صورت مختصر در حد نیاز عموم مخاطبین به آن پرداخته شده است.^۳

در پایان، از اعضای گروه اصالت فقاہت و سایر اساتیدی که در شکل‌گیری این کتاب نقش داشتند، به ویژه از استاد گرامی آیه الله موسوی درجه‌ای که با مطالعه کتاب و بیان نظرات خویش ما را در ارتقای آن یاری رساندند، کمال تشکر را دارم. ثواب این اثر را به روح مطهر جد بزرگوارم فقیه پرهیزکار مرحوم آیه الله سید جمال گلپایگانی و خلف صالحش مرحوم آیه الله سید علی هاشمی گلپایگانی تقدیم می‌کنم. از خدای مهربان می‌خواهم در ظهور آخرین حجتش عجل الله تعالی فرجه فرمایند تمام دنیا از انوار علوم آل محمد علیهم السلام روشن شود؛ ان شاء الله.

۱. محتوای این کتاب بیش از ۶۰ بار در شهرهای مختلف برای طلاب حوزه‌های علمیه و برای عموم مردم تدریس شده است.

۲. در غالب موارد - به جز بخش پنجم کتاب - تصریح به عنوان سؤال نشده؛ بلکه توضیح مطالب با توجه به سؤالات مطرح در آن بحث است.

۳. مباحثی مانند حجیت برخی از قواعد اصولی، اختلافات علمای اصولی و اخباری - در مسائلی نظیر حجیت ظواهر قرآن و حدود حجیت عقل - از مباحثی است که در تبیین ساختار اجتهاد و تقلید ضرورت ندارد و تبیین کامل آن نیز نیازمند مباحث تخصصی و تفصیلی است. همچنین مباحثی مانند تاریخچه اجتهاد و تقلید در شیعه، ساختار روایت حدیث در عصر حضور، جایگاه علم اصول، اشتراکات علمای اخباری و اصولی، روش پاسخ به مسائل جدید فقهی، روش فقهی مؤلفین کتب اربعه در تالیف این کتب و... به طور اجمالی در حد نیاز مخاطبین تبیین شده است؛ لکن هر کدام از این مسائل به طور تفصیلی قابل واکاوی است و کتب مستقلی نیز در این باره نگاشته شده است.